

“INKLYUZIV TA'LIM: XALQARO TAJRIBA VA AMALIYOT, ERISHILGAN NATIJALAR, MUAMMO VA ULARNING YECHIMLARI”

Farg'ona viloyati Quva tumani

21- umumiy o' rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

Azimova Barnoxon Rustamaliyevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada, umumiy o'rta ta'lim maktablarida inklyuziv ta'limning joriy qilinishi va O'zbekiston va Xorijiy mamlakatlarida inklyuziv ta'limning qo'llanishi, imkoniyati cheklangan bolalarning sog'lom bolalar qatorida ta'lim olishi hamda ularga yaratilgan shart-sharoitlar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, ta'lim, tarbiya, individual rejalashtirish, konsepsiya, integratsiya, konvensiya, intellekt, xulqi o'g'ir bolalar, ta'lim integratsiyasi.

Alohida ehtiyojli bolalarni tarbiyalash mamlakatimiz oldidagi asosiy vazifalardan biridir. Bu zarur shart har bir kishi o'z harakatlarining egaligi va dolzarbligini his qilishi mumkin bo'lgan chinakam inklyuziv jamiyatni yaratish. Biz har bir bolaning ehtiyojlari va boshqa sharoitlaridan qat'i nazar, o'z salohiyatini ro'yobga chiqarishi, jamiyatga hissa qo'shishi va uning to'laqonli a'zosi bo'lishi uchun sharoit yaratishimiz shart".

Devid Blanket

Mamlakatimizda bugungi kunda jismoniy yoki aqliy rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar uchun mo'ljallangan 86 ta ixtisoslashtirilgan davlat ta'lim muassasasida 21 ming 363 bola ta'lim-tarbiya olmoqda. 13 ming 868 o'quvchiga esa uyda yakka tartibda ta'lim beriladi.

Inklyuziv talim- (inklyuziya –ingilizcha inclusion-uyg'unlashish) hamkorlikdagi ta'lim bo'lib, butun dunyo hamjamiyati tomonidan eng insonparvar va samarali ta'lim sifatida tan olingan. Inklyuziv ta'lim u shunday ta'lim tarbiya jarayoniki ,unda jismoniy ,ruhiy aqliy va boshqa muammolardan qat'iy nazar barcha bolalar umumiy tarzda,o'z uyi va hududida ehtiyojlariga mos barcha sharoitlar yaratilganmaktablarda, o'z tengqurlari bilan birga ta'lim olish demakdir.

"Biz XXI asrda - IT-texnologiyalar juda rivojlangan va bolaning aqlan zaif yoki boshqa qandaydir bir rivojlanishdagi o'ziga xoslikni muhokama qilish emas, balki unga ko'proq ta'lim va tarbiyada kerakli ma'lumotlarni berish va kuchli tomonlarini rivojlantirish imkonini mavjud bo'lgan davrda yashamoqdamiz. Bazida hatto oddiy odamlar nimadir qila oladi, nimadir qila olmaydi. Bolaning imkoniyatidan kelib chiqish kerak deb hisoblaydi mazkur soxa mutaxassislari. Inklyuziv ta'limni maktablarda joriy etishi quvonarli hol albatta, chunki imkoniyati cheklangan o'quvchilar ijtimoiy hayotga moslasha olishda, jamiyatda o'z o'rnini topishda teran fikrlashda, imkoniyatidan kelib kasb egallashda, tengdoshlari bilan fikr almashishda o'z ustida ishlashda muomila madaniyatini shakllantirishda, jamiyatning barcha a'zolari bilan kirisha olishlarida inklyuziv ta'lim bunga imkon yaratadi.

Ota-ona - o'z farzandining eksperti «Biz ota-onalar sifatida farzandlarimizni - ularning kuchli va zaif tomonlarini yaxshi bilamiz. Biroq hech kim bizning fikrimizni so'ramaydi. Hech kim bizga bolalarimiz uchun ishlab chiqilgan rejalar va o'quv dasturlarini ko'rsatmaydi. Ta'lim sohasi vakillari ko'pincha bolani tarbiyalash va unga ta'lim berish to'g'ridan-to'g'ri oilaga - ota-onalar vasiylar yoki qarindoshlarga bog'liq deb ta'kidlashadi.

Tadqiqotlarga qaraganda, aqli zaif bolalar xotirasi 11-12 yoshda bir oz rivojlanar ekan. 13-14 yoshlarda esa aqli zaif bolalar mustaqil ravishda mantiqiy tushunchalardan foydalanishlari mumkin. 15 yoshlarda esa aqli zaif bolalar materialni eslab qolish qobiliyati normal bolalarga yaqinlasha boshlaydi. Bu shundan dalolat beradiki, aqli zaif bolalar bilan olib boriladigan ishlar o'z vaqtida to'g'ri va aniq yo'lga qo'yilsa, bu ularning rivojlanishiga yordam beradi.

Aslida ular soni ko'proq, ammo ota-onalar ko'pincha bolalarini yashirishadi. Eng asosiysi, bizda "autizm autistik spektrning buzilishi" tashxisini qo'ya oladigan mutaxassis deyarli yo'q. Bunday mutaxassislarni barmoqlar bilan sanash mumkin! Viloyatlarda esa ota-onalar qayerga murojaat qilishni, qayerda to'g'ri tashxis qo'yilishini va bu bilan qanday ishlash kerakligini bilishmaydi. Yana bir muammo - odatiy maktablar sharoitida ta'lim olishda qiynalayotgan o'quvchilarni individual qo'llab-quvvatlaydigan tyutorlarning (inglizcha tutor - "pedagog-murabbiy") yetishmasligi. Ota-onalar bu muammoni o'z moddiy imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda hal qilishga majbur. Hozirgi vaqtda

rivojlanishda o'ziga xosliklari bo'lgan bolalar bilan ishlash tajribasiga ega defektologlar yoki psixologlar bu vazifani tijorat asosida amalga oshirmoqdalar.

O'zbekistonda inklyuziv ta'limni takomillashtirish, alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini shakllantirish hamda ularga ko'rsatiladigan ta'lim xizmatlari sifatini yaxshilashga qaratilgan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 13 oktyabrda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi. Mazkur qaror bilan 2020-2025 yillarda xalq ta'limi tizimida inklyuziv ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi qabul qilindi. Konsepsiyani amalga oshirish bo'yicha 2020-2021 yillarga mo'ljallangan "Yo'l xaritasi" tasdiqlandi. E'tiborli jihati shundaki, 2023-2025 yillarda inklyuziv ta'lim tizimi 51 foiz umumta'lim maktablarida joriy qilinishi belgilangan. Ushbu ta'lim shakliga 40 foiz imkoniyati cheklangan bolalar jalb qilinadi.

Har bir mamlakat maxsus inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun amal qiladigan o'z siyosatiga ega bo'lishi kerak. Bu siyosat milliy ta'lim tizimining asosiy xususiyatlarini va eng muhim bo'lgan milliy maqsadlarni o'zida aks ettirish zarur. Milliy siyosatga qo'shimcha ravishda maxsus inklyuziv ta'lim sohasida turli jamoa va maktab okruglari ehtiyojlarini qondirishga moslashtirilgan hududiy siyosatlar mavjud bo'lishi zarur. Bundan tashqari, har bir maktab o'zida milliy va hududiy siyosatlarini aks ettiruvchi maxsus inklyuziv ta'lim uchun ehtiyojlarini aniqlash, ta'limni individual rejalashtirish jaroyoni, imkoniyati cheklangan bolalarga ta'limni individual rejalashtirish jaroyoni, imkoniyati cheklangan bolalarga ta'lim berishda maktablarda yordamchi personal, otalar ishtirokchi, muassasa va xizmatlar bilan bog'lanishini ta'minlash shuningdek, davom etuvchi monitoring va imkoniyati cheklangan uchun zaxiralar sharhi bilan ta'minlash, kasbi xususiyatlarini ichiga olgan o'z siyosatiga ega bo'lishi talab etiladi. Bunda imkoniyati cheklangan bolalarga umumtalim maktablaridami, maxsus maktablardami yoki maxsus sinflarda ta'lim berish borasida aniq qonunchilik bo'lishi zarur.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, inklyuziv ta'lim nogiron bolalar ehtiyojlarining xilma-xilligi xizmatlarning uzluksizligi, birinchi navbatda bunday bolalar uchun eng maqbul bo'lgan ta'lim muhiti bilan mos kelishi kerakligini anglatadi. Ushbu printsip barcha bolalar yashash joyidagi maktabning ijtimoiy va o'quv hayotiga qo'shilishi kerakligini

bildiradi. Inklyuziv maktablar chet eldagi odatiy maktablardan farqli ravishda ta'lim yutuqlariga erishishga qaratilgan. Inklyuziv maktabning maqsadi barcha o'quvchilarga (ularning aqliy va jismoniy holatlaridan qat'iy nazar) ijtimoiy hayotni yakunlash, jamoada, jamiyatda faol ishtirok etish imkoniyatini berish, shu orqali bolalarga har tomonlama ta'sir va yordam ko'rsatish. O'zbekiston va xorijiy mamlakatlarda ham inklyuziv ta'limga bo'lgan e'tibor katta. Nogiron bolalarni o'qitish bo'yicha xorijiy tajribani tahlil qilgandan so'ng shuni ta'kidlash mumkinki, bir qator mamlakatlarda bunday bolalarni birlashtirish muhimligi to'g'risida aniq kelishuv mavjud. Qaysidir mamlakatni olmaylik, barcha mamlakatda hech bir bola davlat e'tboridan chetda qolmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. R.Sh. Shomaxmudova "Maxsus va inklyuziv ta'lim xalqaro va milliy tajribalar"- "o'quv uslubiy qo'lanma". Toshkent 2011.
2. "Inklyuziv ta'lim" – o'quv uslubiy qo'llanma. Toshkent 2019.
3. "Inklyuziv ta'lim asoslari" -o'quv uslubiy qo'llanma. Urganch 2020.
4. www.edu.uz.
5. www.pedagog.uz.
6. www.lex.uz